

FIGYELŐ
SZOLGÁLAT

REFERÁTUMOK

KÖNYVEK

14/K/71

016:001.81:62

An annotated bibliography on technical writing, editing, graphics,
and publishing. 1950-1965.

Műszaki szövegek írásának, szerkesztésének, grafikájának és kiadásá-
nak annotált bibliográfiája. 1950-1965.

Ed. /by/ T.A. Philler, R.K. Hersch, H.V. Carlson.
Washington - Pittsburg,

Society of Technical Writers and Publishers Inc. - Carnegie Library of
Pittsburgh, /1966/. /ism.lapsz./

A 2000 tételt tartalmazó bibliográfia mintegy 250 angol nyelvű folyóirat olyan cikkeit ismerteti, amelyek a műszaki szakszövegek megírásának technikájával, stílusával, azok szerkesztésével, a műszaki szakszövegek kéziratainak előkészítésével, az illusztrációk, rajzok, grafikonok reprodukálásával, előállításával és a műszaki könyvek, folyóiratok, reportok, szabadalmak stb. kiadásával foglalkoznak. A bibliográfia három részből áll. Az első rész a szerzők betűrendjében ismerteti a cikkeket, azokat kivétel nélkül annotálja. Az annotálók nevét a bibliográfia a címlapon közli. Minden ismertetett tételnek azonosítási száma van.

A második rész, mely - miként az első is - számítógéppel készült KWIC /Keyword-in-context = kulcsszavak szövegek környezetben/ -index. A címből vett vezérszavak alapján a tájékozódás, az egy témára vonatkozó irodalom kikeresése jól megvalósítható. Az azonosítási szám lehetővé teszi a betűrendes részben a tömör, de mégis referátum-jellegű annotáció felhasználását és a cikk szerzőjének, a folyóirat címének és számának megállapítását.

A harmadik rész a feldolgozott folyóiratok jegyzéke. A korszerű módszerekkel előállított bibliográfia, mely a folyóiratcikkeken kívül

nyelvészeti, stilisztikai és nyomdatechnikai könyveket is ismertet, érdekes és figyelemreméltó kezdeményezés.

/Szentmihályi János/

15/K/71

025:65.012.122

MORSE, P.M.:

Library effectiveness: a systems approach.

/A könyvtár hatékonysága: rendszerszemléleti közelítés./

/2. print./ Cambridge, Mass. - London, /Massachusetts/ Institute of Technology/ Press, /1969/. VII, 207 p.

Az operációkutatás a rendszerszemlélet segítségével a bonyolult szervezetek, rendszerek igazgatási-vezetési problémáinak lehetséges megoldásait vizsgálja. Az ismertetett könyv - mint a szerző az előszóban hangsúlyozza - kísérlet, amelyben a rendszerszemléletet könyvtári problémák megoldására kívánja alkalmazni: a könyvtárosban ki akarja fejleszteni a kvantitatív gondolkodásmódot, a számítástechnikus és a rendszerszervező érdeklődését fel akarja kelteni az információtároló és -kereső rendszerek /és így a könyvtár/ problémái iránt. Azaz kétféle típusú szakember részére lehet hasznos a könyv elolvasása: a könyvtárosnak, hogy a korszerű könyvtárvezetéshez szükséges matematikai ismereteket, és a rendszerszervezőnek, hogy a könyvtári rendszerek szervezéséhez szükséges könyvtári ismereteket megszerezhesse.

Ennek megfelelően az első részben az általános elméleti modellezéssel, míg a másodikban a modellek speciális könyvtári kifejtésével foglalkozik. Megállapítja, hogy az operációkutatási szakembert első pillanatban elijeszti az a tény, hogy mennyire hiányoznak a konkrét munkához szükséges adatok. A könyv azonban eléri célját - írja a szerző - ha az adatgyűjtés rendszeressé, valamint elég részletessé válik és ezáltal a matematikai modelleket a valósághoz jobban lehet majd közelíteni.

Érdekes és elgondolkasztó a probléma közelítési módja. Nem az egyes könyvtári alrendszerek /kölcsonzés, katalogizálás stb./ oldaláról vizsgálja meg a kérdést, hanem a következő gondolatmenet alapján:

a könyvtár tulajdonképpen információtár;

a könyvtári műveletek jellemző sajátossága az, hogy kapcsolatot hoz létre az információ tárolt egységei és az információ igénylője, felhasználója között.

A legtöbb könyvtár feladata így /és a könyv csak az ilyenekkel foglalkozik/ a felhasználók sokaságának ellátása információval olyan gyorsan és olyan mennyiségben, amennyire azt csak a könyvtár költség-

vetése megengedi. A korszerű könyvtár tehát már több mint a nyomtatott dokumentumok tára: egyrészt az információt tárolhatjuk mikrofelvételen vagy mágnesszalagon is, másrészt a könyvtárnak gondoskodnia kell az információk rendelkezésre bocsátásáról is. Az információk mennyiségének rohamos növekedése azonban lehetetlenné teszi azt, hogy minden információhoz egyforma gyors hozzáférést biztosítson. Mindenestre olyan rendszert kell kiépíteni, hogy a könyvtári műveletek elvégzése révén a felhasználók többsége minimális átfutási idővel kapja meg a részére szükséges információt. A könyvtár vezetőjének ismernie kell azt, hogy a felhasználó a könyvtárban hogyan viselkedik, milyen gyakran és hogyan használja a referenzs-anyagokat, katalógusokat stb. Jelentős következményekkel jár a korszerű könyvtárak ügymenetének, tárolási rendszerének szervezésénél és az átfutási idők tervezésénél az, hogy az információk általában efemer értékek. Például a fizikai tárgyú könyvek 20 év alatt sok esetben teljesen elavulnak, téves vagy félrevezető információkat adhatnak, de már az első évben is átlagosan 20%-kal csökken kölcsönzési gyakoriságuk.

A problémajelző kérdések, döntési változatok, a szükséges adatok felsorolása után rámutat a szerző arra, hogy a feladatok modellezéséhez és megoldásához elsősorban valószínűségi modelleket használhatnak. Ezek kidolgozásával és alkalmazásával a tervezéshez szükséges adatok száma jelentősen csökkenthető.

Az általános részben /I. rész/ részletesen tárgyalja a valószínűségelmélet alapelveit /a valószínűség definíciója, sajátosságai, fajtái; a különböző valószínűségi eloszlások; a Poisson-eloszlást; a Markov-folyamatokat. A második részben az M.T.I. /Massachusetts Institute of Technology = Massachusetts Műszaki Egyetem/ könyvtára adatainak felhasználásával alkalmazza a modellt és ismerteti a számítógép segítségével számított eredményeket, valamint az azokból levonható következtetéseket.

/Schiff Ervin/

16/K/71

025:681.31

DOMOKOS Miklósné:

Számítógépek alkalmazása a tájékoztatásban.

/Közread. az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ./ Bp. Népművelési Propaganda Iroda, 1970. 84 p.

/Könyvtárgépesítési füzetek 9./

/A Könyvtártudományi és Módszertani Központ kiadványai 40./

A Könyvtárgépesítési füzetek 9.sz. tanulmányának a célja - a bevezetés szavai szerint - az, hogy "segítsen megszüntetni a számítógépeket övező, sokszor misztikus elképzeléseket. A gépek működése megszűnik csoda lenni, ha megismerjük szerkezeti elemeiket".

Az első fejezet - az információkeresés elmélete - főleg a dokumentumok tartalmi feltárásának kérdéseivel foglalkozik. Igen röviden említi meg a szerző a dokumentumok feltárásával kapcsolatos alapfogalmakat, alapvető definíciókat, egy-egy rövid példával szemléltetéseket is adja.

A tanulmány kissé bővebb - második - fejezetében tárgyalja a szerző - szintén igen röviden - a számolás gépesítését, a számítógépek működésének alapelveit, a programozást, valamint egy-egy példán ismerteti a számítógép és környezete közötti kapcsolatot lehetővé tevő információhordozókat és input-output készülékeket.

A témaválasztás most, amikor a számítástechnika tájékoztatási alkalmazása központi kérdéssé vált, igen szerencsés. A tanulmány valóban az alapelvekből indul ki, éppen azoknak az elveknek, fogalmaknak a megvilágításával foglalkozik részletesen, amelyekkel a tájékoztatási intézet vagy könyvtár bármely dolgozója találkozhat, és amelyek ismerete nélkül a témakör fontosabb, sokszor csak idegen nyelven megszerzhető irodalmának megértése nehézséget okozhat. Talán ez a "népszerűsítő törekvés hozta magával azt, hogy a szerző tárgyalásában túlságosan leegyszerűsíti a problémák megfogalmazását, nem mutat rá az ismertett megoldások feltételeire és közelítő voltára, használhatóságára és gyakorlati felhasználására; hiányzik az elmondottak egységes rendszerbe foglalása is. Az egyszerűsítésre irányuló törekvés néhol hibás, esetleg csak félreérthető megfogalmazáshoz vezetett.

Ennek ellenére a bármiféle előzetes számítástechnikai képzettség nélkül is olvasható tanulmány a számítástechnikai kultúra könyvtári elterjesztésében jó szolgálatot tehet. Aki munkája során kapcsolatba kerül a számítógépekkel, ezek könyvtári, tájékoztatási alkalmazásával, de nem óhajt közvetlen szerepet vállalni a tájékoztatás-gépesítési munkákban, haszonnal forgathatja a könyv lapjait, míg a nagyobb igényvel rendelkezők részére megfelelő indítást ad további tanulmányaikhoz.

/Schiff Ervin/

FOLYÓIRATCIKKEK

97/71

002:681.3

Irodalomkutatás számítógéppel. /Litteratursökning med generellt ADB-system./ - TELL, B. - LARSSON, R. - LINDH, R. = Tidskrift för Dokumentation, 24.k. 6.sz. 1968. p.89-93.

Az eddig kidolgozott automatikus dokumentációs rendszereket általában az jellemzi, hogy egyedi jellegűek, egy adott géphez, egy adott szakterülethez, valamint a rendszert kidolgozó dokumentalisták és rendszerszervezők egyéniségéhez kötöttek. A stockholmi Kungl. Tekniska Högskolansban /Királyi Műszaki Főiskola/ és a studsviki Atomenergi AB vállalatnál végzett kutatómunka célja ezért elsősorban az volt, hogy általános használatu kereső rutinprogramot dolgozzanak ki, amely független az adatbázis felépítésétől, illetve a szalagra vitt információ milyenségétől.

A munka 1. fázisa 1966-ban készült el; ennek célja a bibliográfiai hivatkozások kezelésének hatékonyabbá tétele és az új beszerzések jegyzékének gyors elkészíthetősége volt, ugyanakkor ide tartozott még különböző indexek előállítás, az olvasók segítése céljából. Itt a bemenet oldalán a lyukszalagnak biztosítottak elsőbbséget, de a lyukkártyát és a mágnesszalagot sem hagyták figyelmen kívül. A követelmény az volt, hogy a rendszerbe betáplált információt a központi egység számára hozzáférhetővé kell tenni, függetlenül attól, milyen formában keletkezett. Az 1. fázissal nyert tapasztalatok alapján dolgozták ki a 2. fázist, mely sok tekintetben eltér az elsőtől.

Rendszertechnikailag a kereső folyamat a következő elemekből áll:

a bibliográfiai anyag betáplálása és felvitele mágnesszalagra;
 profilok /kérdéstípusok/ kidolgozása;
 az adatkészlet átvizsgálása /keresés/;
 kiírás; a keresés eredményének "kihozatala";
 ellenőrzés, felülvizsgálat és a megbízóval való közlés;
 kiértékelés és az eredmény visszacsatolása.

A kidolgozott rendszer-modellt ABACUS-nak /AB Atomenergi Computerized User-oriented Services = Atomenergi Részvénytársaság computeres felhasználó orientációjú szolgáltatásai/ nevezték el. A betáplált információ részben külső mágnesszalagos szolgáltatásoktól érkezik be, részben - a bázis növelése, bővítése céljából - saját feldolgozásban többszáz folyóirat közleményei adatainak beviteléből származik. A mágnesszalagos szolgáltatások sorában elsősorban a philadelphiai /USA/ Institute for Scientific Information /Tudományos Tájékoztatási Intézet/ által előállított Science Citation Indexet használják fel. Ez utóbbi két részből áll: a Source Index Tape-ből és a Citation Index Tape-ből. Ezek a pozícióhossz 246, illetve 90 jel. Megjegyzendő, hogy a Citation Index Tape elnevezésű szalag nemcsak az adott cikk bibliográfiai adatait tartalmazza, hanem az annak irodalomjegyzékében vagy lábjegyzeteiben szereplő hivatkozásokat is.

További, a betáplálásnál figyelembe vehető adatforrások:

a Chemical Abstracts Service által előállított Polymer Science and Technology /POST/ szalagok;

a Scientific and Technical Aerospace Reports /STAR/;

az un. INSPEC program /Information Service in Physics, Electro-technology and Control = Fizikai, Elektro- és Irányítástechnikai Tájékoztatósolgálat/.

A visszakereső szolgálat az SDI-n /Selective Dissemination of Information = szelektív információterjesztés/ alapszik. A megrendelő által megadott szempontok /pl. tárgyszó-sorozat/ alapján elkészül a kereső profil. Ez utóbbi valamennyi elem szerint bontható, vagyis a keresés, illetve a folyamatos adatszolgáltatás történhet szerző, cím /tartalom/, folyóirat, nemzetiség stb. szerint.

A kiírás részben un. standard-profilok - tipizált szakterületek - szerint történhet, részben egyéni, egyedi jegyzékek kiíratását is lehetővé teszi a program.

A kísérleti időszakban minden szerv, amely keresőprofilt küldött be és annak alapján rendszeresen gépi feldolgozásu szakirodalmi anyagot kapott, kötelezte magát, hogy egy 6 kategóriát tartalmazó értékelési rendszer szerint értékelést juttat el a megküldött anyagok relevancia-fokáról a program kidolgozóhoz. Ezek alapján lehetett részben a kereső profilokat finomítani, részben a rendszert helyesbiteni. 12 hónapos próba-időszak alatt a relevancia foka /releváns adatok száma osztva a kiírt adatok számával/ 62%-ot ért el.

/Sperlág S./

98/71

002.63:53/73/

Az amerikai Fizikai Nemzeti Tájékoztatási Rendszer kifejlesztése. /Development of a National Information System for Physics./
- CARROLL, K.D. = Special Libraries, 61.k. 4.sz. 1970. p.171-179.

Tervszerűen folyik a Fizikai Nemzeti Tájékoztatási Rendszer /National Information System for Physics/ kifejlesztése az USA-ban. A rendszer alapelemei:

természetes nyelvből vett kifejezésekkel operáló osztályozási rendszer;

ennek alapján a szerzők által végrehajtott osztályozás, referálás vagy indexelés;

az AIP /American Institute of Physics = Amerikai Fizikai Intézet/ kiadványainak számítógéppel vezérelt fényszedése;

az itt melléktermékként előálló mágnesszalag felhasználása szá-

mitógépes tájékoztatási rendszer inputjaként, valamint a Physics Abstracts c. referálólap előállításához;

a nem AIP kiadásában megjelenő folyóiratok fizikai tárgy közleményeinek anyaga, mint a Physics Abstracts mágnesszalagon levő mellékterméke;

a mágnesszalagon, illetve ezen keresztül a számítógépben tárolt adatok felhasználása publikált indexek, szakbibliográfiák, mágnesszalag-másolatok, hálózaton keresztül történő távolsági tájékoztatás, témafigyelés és információkeresés céljaira.

A szakirodalom volumenének növekedése által okozott tájékoztatási problémák leküzdésére jöttek létre kormányzati szerveknél a feladatra orientált tájékoztatási rendszerek. Ezzel egyidőben született meg az a koncepció, amelynek eredményeképpen a nem-kormányzati, tevékenységüket főleg egy-egy témakörben kifejtő, azaz témára orientált tájékoztatási rendszerek kifejlesztését az NSF /National Science Foundation = Nemzeti Tudományos Alap/ ösztönzi és támogatja.

A fizikai tájékoztatási rendszer célszerű központja az AIP, a fontosabb amerikai fizikai és csillagászati társaságok szövetsége. Mint a társaságok vezető testülete oktatási tevékenységet folytat, vagy elősegíti annak folytatását, értekezleteket rendez és egyben a világ legnagyobb kiadóhivatala a fizikai tárgy folyóiratok területén. Az USA fizikai folyóiratainak 85%-át adja ki, a világ angol nyelvű fizikai folyóiratainak /a cover-to-cover fordításokkal együtt/ 35%-át jelenteti meg. Az NSF támogatásával kutatásokat folytat és ösztönöz az alábbi témakörökben:

a fizikusok tájékozódási szokásai és tájékoztatási igényei;

a fizikusok közötti kommunikáció fajtái;

a szintetizáló módszerek az információ feldolgozásában;

az információ előállítása, szervezése és terjesztése.

Mindezek a kutatások többek között alapul szolgálnak a nemzeti rendszer elképzelésének kifejtéséhez. Ennek felelős szerve az AIP tájékoztatási osztálya. Ez három szervezeti egységet foglal magában:

az információelemzés;

a számítógépes tárolás és

a tájékoztatási szolgáltatások

fejlesztésével foglalkozó egységeket. A negyedik nagy területtel, a fényszedés alkalmazásának vizsgálatával külső szervek foglalkoznak, szerződéses alapon.

A legfontosabb kérdések:

milyen információkat és milyen csatornákon kell továbbítani;

milyen forrásokból;

milyen feltételek mellett és kinek a döntésére?

E kérdések megválaszolása szoros kapcsolatban áll az információk elemzésére és rendezésére használt osztályozási nyelvvel. A vonatkozó kutatások szerint olyan osztályozási nyelv szükséges, amelyet maguk a szerzők is könnyen és egyértelműen használhatnak, valamint amelynek alapján a számítógép képes indexek előállítására és információkeresésre. Ennek a célnak csak az egyszerű szerkezetű és a természetes nyelvű kifejezéseket alkalmazó nyelv felel meg. A fenti feltételek betartásával olyan rendszer áll elő, amely egyben lehetővé teszi a határtudományi, valamint az idegen szakterületen dolgozó kutatók fizikai tájékoztatói kérdéseinek megfogalmazását és megválaszolását is. A "közérthető" indexelő nyelv lehetővé teszi a szerző által végzett osztályozást, indexelést is, sőt lehetőség szerint el kell érni a szerzői referátumkészítés általánossá válását.

Igen fontos feltétel a fényszedés alkalmazása is. Így melléktermékként bibliográfiai mágnesszalagok készülnek, amelyeket számítógépes tárolás céljaira, másolatban információcserére vagy nagy sebességgel történő mikromásolat-előállításra használhatnak fel. Ennek segítségével csökkenthető az adatrögzítés munkaerőigénye, a párhuzamosan végzett adatrögzítés szükségessége. A kiadói tevékenység is jelentős javulást mutat a fényszedés bevezetésével /lehetővé teszi az egyszeri szövegrögzítést, a lektori, szerkesztői és korrektori munka automatizálását/.

Az AIP információtár inputjának három forrása:

a fényszedésnél keletkezett mágnesszalag;

a nyomtatott dokumentumok;

más szervektől mágnesszalagon kapott információk.

Az AIP mágnesszalag-formátumot már ennek megfelelően, más mágnesszalag-szolgáltatók egyesületekkel, kiadókkal és tájékoztatási rendszerekkel kooperációban dolgozták ki.

A központi információtár potenciális felhasználására nézve megvizsgálták a tudományos és műszaki alkalmazottak országos nyilvántartásának és a fizikai tárgy folyóiratok előfizetési jegyzékeinek adatait. A szolgáltatás stratégiáját főleg ezek alapján alakították ki: az egyéni felhasználók részére kurrens újdonságfigyelő folyóiratot és szakbibliográfiákat adnak ki, a szervezetek részére keresés céljaira alkalmas mágnesszalagos szolgáltatást. A rendszer lehetőséget nyújt témafigyelésre, retrospektív információkeresésre, SDI /Selective Dissemination of Information = szelektív információterjesztés/ szolgáltatásra mind időszakos /eseti vagy periodikus/, mind on-line módon.

/Schiff E./

A Library Literature KWIC indexének értékelése. /Evaluation of a KWIC index for Library Literature./ - BRODIE, N.E. = Journal of the American Society for Information Science, 21.k. 1.sz. 1970.jan.-febr. p.22-28.

A könyvtáros saját szakirodalmában csak közel nyolchónapos késéssel kereshet információt a Library Literature füzeteiben. Célszerű lenne gyorstájékoztató céljaira KWIC /Keyword-in-context = kulcsszavak szöveggörnyezetben/-index sorozat indítása az informatika tárgykörében havonkénti megjelenéssel. A közlemény az egyik legjelentősebb könyvtári folyóiraton, a Library Journal példáján vizsgálja meg, hogy mennyire alkalmasak az abban közölt cikkek címei KWIC-index készítésének céljaira. Összefoglalva megállapítja, hogy problémát okoznak a következők: a könyvtári szakirodalom tematikailag egyseges, de nincs pontosan értelmezett terminológiája; az informatika egyre növekvő szakirodalmában - éppen újdonság jellege miatt - a terminológia szintén nem pontos.

A vizsgálat céljaira a címek kulcsszavait a Library Literature által használt tárgyszavakkal egybevetve négyféle kapcsolatot emeltek ki:

azonosság: a kulcsszó azonos a tárgyszóval, azaz akár a kulcsszó szerint keresik az információt a KWIC-indexben, akár a vele azonos tárgyszó szerint a szakmai beosztásnak megfelelően, az adott dokumentumot megtalálják;

tezausz-szerű kapcsolat: ez alatt a szinonimák csoportját értik. Ez a kapcsolat a számítógép memóriájában reprezentálható és ebben az esetben szintén egyértelműen vezet a kívánt kulcsszóval, tárgyszóval vagy szinonimával jellemezhető dokumentum megtalálásához;

nem - faj kapcsolat: a cím vagy annak egy kulcsszáva valamely tárgyszó specifikusa, ebben az esetben a számítógép memóriájában ez a kapcsolat is reprezentálható;

nincs kapcsolat: a címben nincs semmiféle, a tárgykörrel vagy a tárgyszóval kapcsolatba hozható kifejezés.

A mintaanyagon végzett feldolgozás azt mutatja, hogy a Library Literature tárgyszavai és a címek között elég gyenge a korreláció.

Az eredmények szerint a Library Literature szakbeosztásával összehasonlítva a címekből készített KWIC-index a keresés szempontjából 35%-os, a tezausz segítségével kibővített címet alkalmazó index 55%-os hatékonysággal alkalmazható. A címek gondosabb szövegezése és szerkesztése ezt az értéket jelentősen megnövelné.

A gyorstájékoztatóra használható KWIC-index azonban semmi esetre sem helyettesítené, csak kiegészítené a Library Literature általános szakbeosztású mutatóit.

/Schiff E./

100/71

014.5:681.31

Egy könyv tárgymutatójának számítógéppel való összeállítására irányuló kísérletek. /Experiments in book indexing by computer./
 - BORKO, H. = Information Storage and Retrieval, 6.k. 1.sz. 1970.máj. p.5-16.

A cikk egy könyv tárgymutatójának számítógéppel való összeállítására irányuló kísérletet ismertet. A szerző szerkesztésében 1967-ben megjelent az Automated language processing című tanulmánygyűjtemény. A könyvnek hagyományos módon készített tárgymutatója van. Ugyanennek a könyvnek a szövegét használták fel a szóban forgó kísérletek során. A nyomdai kéziratot annak idején lyukszalag-írógépen írtatták le, s az ennek során kapott lyukszalag képezte az inputot egy SDC Q-32V típusú nagysebességű, második generációs nagy számítógép részére. Erre a gépre alakították ki a SAINT /Semi-automatic index of natural language = természetes nyelvű félautomatikusan készített tárgymutató/ elnevezésű rendszert. A rendszer három részből áll: COUNT, COMBINE, EDIT.

A COUNT modulus keretében folyó műveletek: a könyv szövegének beolvasása, az un. funkcionális /irreleváns/ szavak kiküszöbölése, a releváns szavak megállapítása és az előfordulási helyek bejegyzése a szavak mellé, a releváns szóállomány kétféle rendezése /betűrendbe és gyakorisági számok szerint/, a "nyers" tárgymutató összeállítása a gépi memóriában, a jegyzékek kiírása. Mintegy 500 funkcionális szót tartalmazó szótár segítségével végezte a gép az irreleváns szavak kijelölését. A "nyers" tárgymutatót szakképzett indexelő vizsgálta át és törölte belőle azokat a szavakat, amelyeket a gép relevánsnak minősített, azonban mégis irrelevánsnak tekintendők.

A javítás után következett a COMBINE modulus. Feldolgozási segédletként beolvasták a szövegződéseket, a szinonimák és a kivételes módon kezelendő szavak - emberi munkával készített - jegyzékeit. A jegyzékek segítségével a szinonimákból, valamint az azonos tövű, de eltérő végződésű szavakból szó párokat képeztek. Ezek betűrendbe sorolt jegyzékét szintén indexelő vizsgálta át. A javított jegyzékek szó párhoznak, valamint a pár nélkül maradt szavaknak betűrendezésével a gép összeállította memóriájában az un. alap-tárgymutatót /master index/.

Az EDIT modulus keretében ugyancsak emberi közreműködéssel egyrészt az alap-tárgymutatóból törölték a tárgyi fogalmat nem ábrázoló szavakat /pl. a szerzők személynevét/, valamint azokat a releváns szavakat, amelyeknek a tárgymutatóban való szerepeltetése értelmetlen lett volna; másrészt "lásd" és "lásd még" utalásokat iktattak a megfelelő helyekre, valamint besorolták a három vagy több szóból álló tárgymutató-tételeket. Majd kiírtatták a tárgymutató végleges szövegét. Később módosították a rendszert. Megoldották egyrészt az önálló szerzői névmutató készítését, másrészt a gép igénybevételét a szó pároknak a szövegből való kigyűjtéséhez. A kísérlet eredményei bebizonyították, hogy a számítógép kisegítő eszközként jól használható tárgymutató készítéséhez. A kapott index kétségtelenül alapos és terjedelmes lesz, de az eljárás rendkívül költséges.

/Orosz G./

101/71

02:378.6/71/

A könyvtárosképzés fejlődésének újabb irányai Kanadában. /Recent developments in education for librarianship in Canada./ - LAND, R.B. = Library Association Record, 72.k. 4.sz. 1970. p.142-147.

Kanadában 1904-ben rendezték az első nyári könyvtárosképző tanfolyamot Montreálban, a McGill Egyetem szervezésében. Az évek során a 4 hetes képzési formát 3 hónapos tanfolyam, majd 1 éves egyetemi képzés váltotta fel, majd kialakult a BLS /Bachelor of Library Science = a könyvtártudomány baccalaureatusa/ és az MLS /Master of Library Science = a könyvtártudomány magistere/ fokozatok programja. Az utóbbi két egyetemi fokozatot jelenleg 8 egyetemen lehet megszerezni: részben nappali képzés keretében, részben posztgraduális formában. Ez utóbbi formát a már egyetemi fokozattal rendelkező mérnök, közgazdász stb. szakemberek részére szervezik.

Az egyetemi képzés 1931-1969 közötti fejlődését - a megszerezhető fokozatok, valamint a végzett hallgatók számának feltüntetésével - az 1. táblázat szemlélteti.

1. táblázatAz egyetemi képzés fejlődése

Egyetem, fokozat, a fokozat odaítélésének első éve	1949-ig	1950-1954	1955-1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	ÖSSZ
University of Alberta School of Library Science														
BLS, 1969	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	42	42
University of British Columbia School of Librarianship						28	34	44	53	6	81	84	78	468
BLS, 1962	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Dalhousie University School of Library Science														
MLS, 1970	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
McGill University Graduate School of Library Science														
BLS, 1931	325	185	133	30	48	55	54	71	76	6	—	—	—	983
MLS, 1955	—	—	2	1	3	—	1	—	6	12	53	54	67	199
Université de Montréal Ecole de bibliothéconomie														
BBibl, 1946	17	18	20	4	46	46	23	31	50	72	—	51	80	458
Mount Saint Vincent College														
BLS, 1946	19	10	14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	43
University of Ottawa Library School														
BLS, 1942	8	22	17	13	22	22	31	39	39	27	59	65	67	431
MLS, 1954	—	—	2	2	—	—	—	—	—	—	1	—	—	5
University of Toronto School of Library Science														
BLS, 1937	527	291	208	52	79	80	85	101	100	148	173	185	215	2 244
MLS, 1951	—	6	10	3	—	1	2	4	4	5	10	7	19	71
University of Western Ontario School of Library and Information Science														
MLS, 1968	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	32	27	59
Összes BLS	896	526	392	99	195	231	227	286	318	319	313	385	482	4 669
Összes MLS	—	6	14	6	3	1	3	4	10	17	64	93	113	234
Összes	896	532	406	105	198	232	230	290	328	336	377	478	595	5 003

Nagy gonddal végzik minden egyetemen a könyvtárosképzés tanrendjeinek összeállítását és az ezek alapját képező elvi követelmények megállapítását. Miután a könyvtárak funkciói és feladatkörei állandóan változnak, lehetetlen, hogy az oktatók a jövő minden szükségletét előre lássák. Ezért igyekeznek olyan könyvtárosokat képezni, akik az előttük felmerülő problémákat elemezni és azok megoldását önállóan kidolgozni képesek. Minden hallgatónak el kell sajátítania az alapvető és általános könyvtártudományi ismereteket és azután szakosodhat. Ezzel összefüggésben az egyetem más fakultásait is hallgathatják és szakmai irányítás mellett kutatómunkát végezhetnek.

5 kanadai egyetem által adott könyvtárosi képesítést az USA-ban is érvényesnek ismernek el. Tengerentúlról jött könyvtárosok, akiknek nincs kanadai képesítésük, működhetnek Kanadában, mint könyvtárosok, azonban nagyobb felelősséggel járó állásokba való előlépésük korlátozott.

Jelenleg Kanadában még nem lehet könyvtártudományi doktori fokozatot szerezni, azonban ennek megvalósítása is rövidesen várható, az előkészületek ebben az irányban már folyamatban vannak.

A könyvtár szakos egyetemi hallgatók száma eltérő az egyes egyetemeken: 30 és 215 között mozog. A könyvtáros tanszékek szervezeti elhelyezése is eltérő: egyes egyetemeken az egyetemi könyvtárral kapcsolták össze, másutt önálló tanszékként, külön helyiségekben vagy külön épületben helyezték el azokat. A Torontói Egyetemen, ahol a könyvtáros hallgatók létszáma 215 a nappali tagozaton és 75 az esti tagozaton, a képzés egy különálló, új, nyolcemeletes épületben történik. A könyvtáros szak könyvtárának állománya kb. 60 000 kötet, olvasóterme 215 személyes. Az épületet 400 nappali tagozatos hallgató, 60 főnyi oktatószemélyzet és 36 főnyi adminisztrációs személyzet elhelyezésére tervezték.

Külön helyet foglal el a kanadai könyvtárosképzésben az iskolai könyvtárosok oktatása. Ez nem az egyetemi könyvtártudományi intézetekben, hanem az egyetemek pedagógiai fakultásain és a pedagógiai főiskolákon történik.

A középkádereket mintegy 13 tanfolyam keretében külön képezik. Szerveznek egészen rövid - 1 naptól 7 napig terjedő - céltanfolyamokat meghatározott tematikával, mint például: dokumentummásolás, indexelés, szabadalmi irodalom, vizuális információ kérdései, mikrofilm-technika, technológiai irodalom, információkeresés mérnökök számára, könyvtári ügyvitel, gyermekek olvasásra nevelése stb.

/Moravek L./

102/71

02/71/

Kanadai tájékoztatási források. /Information resources in Canada./ - O'ROURKE, J. = Special Libraries; 61.k. 2.sz. 1970. p.59-65.

Ottawában több országos jellegű és egyéb könyvtár van. A Directory of Ottawa Libraries című kiadvány 110 könyvtárat sorol fel. A három legnagyobb a Library of Parliament /Parlamenti Könyvtár/, a National Science Library /Országos Tudományos Könyvtár/ és a National Library of Canada /Kanadai Nemzeti Könyvtár/. A könyvtárak különböző kormányzati szervek alá tartoznak és jelentős részük főleg ezeket szolgálja ki. Összes állományuk kb. egy millió kötet, tehát kevesebb, mint az ország egyetemi könyvtárainak az állománya. A National Library és a National Science Library főleg arra törekszik, hogy országos tájékoztatási hálózat kereteit alakítsa ki.

A National Library állítja össze a National Union Catalogue-ot a könyvtárak új szerzeményeinek címfelvételei alapján. A legutóbbi évben 1 072 172 címfelvétel érkezett a központi címjegyzékhez, 20%-kal több, mint az előző évben. Munkanaponként 5000 címfelvétel fut be. s 1969-ben 81 325 mű iránt érdeklődtek, hogy az ország melyik könyvtárában található meg. A keresett művek 80%-a volt meg kanadai könyvtárban.

Ugyanez a könyvtár jelenteti meg a nemzeti bibliográfiát Canada címen és ide kell beszolgáltatni a kötelespéldányokat: 1968-ban 14 253 tételt vettek jegyzékbe, amelyben könyvek, brosurák, mikrofilmek és filmek, valamint a szövetségi és a helyi kormányok publikációi egyaránt szerepelnek. Külön adja ki a könyvtár a doktori értekezések bibliográfiáját; minden kanadai disszertáció kópiája megkapható mikrofilmen. Retrospektív bibliográfiát adott ki a könyvtár az 1867-1900 között megjelent művekről, valamint jegyzéket a társadalomtudományi és humán tudományos folyóiratokról. A természettudományi folyóiratok jegyzékét a National Science Library adja ki. Értékesnek tartják a nemzeti könyvtár zenei gyűjteményét, amely 3000 kötet szótárt, életrajzot és folyóiratot tartalmaz, s amelyet állandóan gyarapítanak. Térképeket, képeket és kéziratokat nem gyűjt a könyvtár; ezeket a Public Archives /Nyilvános Levéltár/ gyűjti.

A National Science Library és a National Library felosztották egymás között a gyűjtőköröket. Az előbbi gyűjti a természettudományi, műszaki tudományi és orvostudományi anyagot.

A cikk ezután felsorolja a nagyobb szakkönyvtárakat és külön hangsúlyozza, hogy ezeknek egyik legfontosabb feladata a folyóiratok gyűjtése. Ilyen szakkönyvtárak: a Geological Survey c. folyóirat könyvtára kb. 100 000 kötetnyi állománnyal, kiadvállalattal, az egész világra kiterjedő cseretevékenységgel; a Department of Agriculture /Mezőgazdasági Minisztérium Könyvtára/ állománya 350 000 kötet, a National Museum /Nemzeti Múzeum/ 60 000 kötet, gyűjtőkörébe tartozik az archeológia, antropológia, botanika, madártan, paleontológia. Főleg skandináviai folyóiratanyagot gyűjt. A legnagyobb antropológiai és néprajzi gyűjtemény Észak-Amerikában. Különgyűjteményt képez az észak-amerikai indián és eszkimó nyelvészet, valamint a sarki kutatások irodalma; végül a Dominion Bureau of Statistics /Statiszti-

kai Hivatal/ és a Department of Labour /Munkaügyi Minisztérium/ könyvtára.

A Public Archives a hivatalos iratok letéti helye. 30 év után minden okmányt közzétesznek. Az okmányok mikrofilmen kaphatók könyvtárközi kölcsönzésben. Gazdag a levéltár képgyűjteménye és térképtára. Könyvtára 50 000 kötetet tartalmaz és ezek csak helybenolvasásra állnak rendelkezésre. A Department of National Defence /Honvédelmi Minisztérium/ 15 000 kötetes könyvtárának értékes az a része, amely katonai egyenruhákra vonatkozó anyagot tartalmaz. A Supreme Court /Legfelsőbb Bíróság/ könyvtárának 130 000 kötete, a National Gallery /Nemzeti Galéria/ könyvtárának 25 000 kötetes művészettörténeti gyűjteménye van, 10 000 dossziéja aprónyomtatványokat tartalmaz.

A Library of Parliament /Parlamentari Könyvtár/ 1851-től áll fenn, állománya a törvényhozó testület érdeklődési körének megfelelő.

A felsorolt könyvtárak fél kilenctől délután ötig tartanak nyitva; mindegyik olvasóteremmel rendelkezik.

Vidéken nagyon sok a levéltári és muzeumi könyvtár, értékes, különleges gyűjteményekkel; nagy kincseket rejtnek az egyházi könyvtárak.

/Moravék L./

103/71

022.4/430.2/

Tárolókönyvtár a Német Demokratikus Köztársaságban - központi vagy regionális megoldással? /Speicherbibliothek in der DDR - zentral oder regional?/ - DIETZE, J. = Zentralblatt für Bibliothekswesen, 84.k. 5.sz. 1970. p.273-275.

G. SCHWARZ, aki a Zentralblatt für Bibliothekswesen c. folyóiratban /83.k.8.sz.1969.p.510./ megkísérelte a Német Demokratikus Köztársaság számára a ritkán használt könyvtári állománnyal kapcsolatos koncepció kidolgozását, arra a következtetésre jutott, hogy egyetlen központi tárolókönyvtár Berlin térségében előnyösebb a decentralizált regionális tárolóhelyekkel szemben. Emellett az NDK-t illetően a regionális tárolás két változatára, az öt, illetve a két tárolóhely módszerére támaszkodik. A költségek kiszámításában azonban a szerző szerint néhány bizonytalansági tényező jelentkezik:

1. öt regionális tárolóhely esetében az érintett terület más könyvtárai részéről évente kb. 65 000 tárolásra érdemes kötetre lehet számítani, ez a szám nyilván alacsony;

2. az NDK könyvtárainak kölcsönzési forgalmát a költségeket illetően a kérdéssel foglalkozók túl alacsonyra becsülték;

3. G. SCHWARZ a költségmegtakarítás érdekében lemond a tömör raktározásról. Ebben a vonatkozásban figyelembe kell venni, hogy az NDK-ban milyenek a megoldási lehetőségek, s hogy a technikai eljárások mit engednek meg.

A szerző szerint az NDK esetében három tárolókönyvtár létesítése biztosítaná a legjobb megoldást. A közlekedési szempontok figyelembevételével, a három tárolókönyvtár számára a következő városokat javasolja:

1. Rostock: Rostock, Schwerin és Neubrandenburg körzetei számára;
2. Halle vagy Lipcse: Magdeburg, Halle, Lipcse, Gera, Erfurt, Suhl, Drezda, Karl-Marx-Stadt és Cottbus körzetek számára;
3. Berlin: a főváros, továbbá Potsdam és Frankfurt/Oder körzetek számára.

Megfontolandó azonban a szerző szerint az, hogy vajon Drezda és Cottbus körzeteket a kedvező közlekedési lehetőségek miatt ne kapcsolják-e magához Berlinhez. A három regionális tárolóhely költségei igen kedvezőek a szóba jöhető tárolókönyvtár költségeivel szemben: megvalósítása kb. tíz millió DM építési és berendezési költséggel jár; ehhez járul az évi 75 000 DM fenntartási kiadás.

A regionális tárolóhelyek legfőbb előnyét DIETZE abban látja, hogy biztosítják annak a nemzeti könyvállománynak a jobb megőrzését, melyet semmiféle veszedelemnek sem szabad kitenni.

/Benkő E.-né/

104/71

024.68:621.394.614

A könyvtári telex. /Library telex./ - FORD, T. = Library Association Record, 72.k. 8.sz. 1970. p.279-280.

A szerző mottója szerint "a huszadik század erőteljesen dörömböl a brit könyvtárak ajtaján, de ezek többsége válaszra sem méltatja".

A közlemény a könyvtárközi kölcsönzést meggyorsító telexről szól. E technika könyvtári alkalmazásának már elterjedtnek és rutinszerűnek kellene lennie. Ennek ellenére 7-8000 könyvtárra összesen 150 telexkészülék jut, de még ezek közül is többet egyáltalán nem használnak.

Ezt sokan a telexkészülékek bérleti díjával kapcsolatos gazdasági megfontolásokkal magyarázzák, de az igazi ok az, hogy a telexkészüléket úgy tekintik, mint a nyugalmas könyvtári élet megzavaróját.

A telex tulajdonképpen igen célszerűen alkalmazható a könyvtár vállalt feladatainak igényes teljesítésénél:

az üzeneteket írott - és így félreérthetetlen és félremagyarázhatatlan - formában adja át és őrzi meg;

a könyvtári személyzetet mentesíti az állandó telefonálgatások okozta problémáktól;

a telexkészüléknél a vételhez vagy adáshoz - a telefonbeszélgetéssel szemben - nem szükséges szakképzett könyvtáros.

Az NLLST /National Lending Library for Science and Technology = Országos Tudományos és Műszaki Kölcsonkönyvtár/ alkalmazza a telexet. Olyan rendszert épített ki, amelyben az olvasó a részére szükséges könyvet igen gyorsan megkaphatja. A délután két óráig feladott telexüzenetre a kért könyv, hacsak különleges akadály nem merül fel, másnap reggel már megérkezhet az igénylőhöz.

Ily módon hetenként már közel 3000 könyvet kölcsönöznek: a telexrendelésre történő kölcsönzés gyakorisága évente 15-20%-kal nő.

A szerző különösen hasznosnak tartaná, ha az egyetemi könyvtárak is áttérnének könyvtárközi kölcsönzéseiknél a telex alkalmazására. Az áttérés kezdeti lépései már megtörténtek, néhány egyetem könyvtárában már van telexkészülék és azt használják is.

Az általános telex-használat vethetné meg az országos referenzshálózat alapjait is. Ez a hálózat a telex segítségével hozzá intézett kérdésekre képes lenne gyorsan választ adni.

/Schiff E./

105/71

025:681.31/410/

A könyvtár-automatizálás Nagy-Britanniában: 1969. /Library automation in Britain: 1969./ - KIMBER, R.T. = Libri, 19.k. 4.sz. 1969. p.292-303.

A könyvtárgépesítésnek, mint minden új technológia bevezetésének, három fokozata van: kutatás, fejlesztés, üzemelés. Nagy-Britanniában a könyvtárak általában már a fejlesztéssel foglalkoznak, sok helyütt üzemelnek is számítógépes könyvtári rendszerek. Sok, egymástól különböző eljárás fejlődött ki a könyvtárak különböző típusainak és a felhasználók eltérő igényeinek megfelelően.

A kutatási munka 1965-ben kezdődött: gépesített kölcsönzési, könyvrendelési, katalogizálási rendszereket hoztak létre. Feleletet kerestek arra, hogy a fenti rendszerek megvalósításához:

milyen eszközök szükségesek;

milyen kartotékokat és műszaki megoldásokat kell alkalmazni;

milyen adatszerkezet felel meg a követelményeknek;

milyen a legmegfelelőbb katalógus-formátum;

hogyan lehet a könyvrendelések ellenőrző rendszerét megtervezni?

Az ötéves munka azt eredményezte, hogy jelenleg már sok ismeret halmozódott fel, ezek alapján kialakulhatott a könyvtári rendszerek átfogó szemlélete, a könyvtárak megértették a számítógépes technoló-

gia lényegét. Lehetővé válik olyan rendszerek szervezése, amelyek képesek a felmerült szükségletek vagy jelentkező igények kielégítésére reális költségfelhasználással.

Az alapelvek tisztázása után az egyes könyvtárak speciális rendszereinek kiépítésére kerülhet sor. Ennek akadálya sok esetben azonban az, hogy a könyvtárak vezetése még egyáltalán nem szokott hozzá a korszerű módszerek alkalmazásához. Nincs pénzük arra, hogy tanulmányok elkészítését finanszírozzák, ha választhatnak, a rendelkezésükre álló alapból inkább könyvet vesznek. A legfőbb nehézséget azonban az okozza, hogy a könyvtárak nincsenek eléggé informálva arról, hogy mit érhetnek el a számítógépek alkalmazásával, és a rendelkezésükre álló csekély információ is inkább kvalitatív, mint kvantitatív jellegű.

Az utóbbi években az OSTI /Office of Scientific and Technical Information = Tudományos és Műszaki Tájékoztatási Hivatal/ központi alapokból több fejlesztési tervet finanszírozott. 1968-ban létrejött a legátfogóbb szervezet, az Aslib /Association of Special Libraries and Information Bureaux = Szakkönyvtárak és Tájékoztató Irodák Szövetsége/ Computer Application Group-ja /Számítógép-alkalmazási Csoport/. Ez a szervezet az egyetemi, szakmai és nyilvános könyvtárak szemszögéből vizsgálja az információkeresés elvi és gyakorlati problémáit /a vonatkozó számítástechnikai kérdéseket is/, a beszerzés, a katalógizálás, a kölcsönzés stb. kérdéseit. Működésének eredményeit a Program című, negyedévenként megjelenő folyóiratban publikálja.

A megrendelési és katalógizálási rendszerek fejlesztésének vizsgálatát az OSTI támogatásával a University of Southamptonon /Southamptoni Egyetem/ végzik. A munka célja az egyes könyvtárak rendszereinek koordinálása és integrálása a MARC /Machine-Readable Cataloging = Géppel olvasható katalógizálás/ rendszerrel. Mivel az egyes rendszerek már többnyire kooperációval jöttek létre, a kitűzött cél elérése - bár kutatást igényel - nem látszik lehetetlennek.

Az egyes könyvtárakban sok jegyzéket használnak, amelyek hasznossága igen megnövekszik, ha több példányban is hozzáférhető lesznek és állandó naprakészen tartásuk is lehetővé válik. Az ezen a területen fellépő problémák közül csak néhányat említsünk, pl. automatizálni kellene a folyóirat-jegyzékek, mutatók, tárgyszójegyzékek, számviteli kimutatások, ETO-indexek stb. előállítását.

Ujabb problémakört jelentenek a kölcsönzési rendszerek. Ezen a területen, főleg az off-line alkalmazás tekintetében az alapvető elemzések rendelkezésre állnak. További vizsgálatokat igényel azonban az on-line kölcsönzési rendszer. Felépítését erősen befolyásolja az alkalmazott számítógép típusa, kutatásokat igényel az adatszerkezet és a közvetlenül kérdezhető file felépítése. Chichesterben a West Sussex County Libraryben /West Sussexi Megyei Könyvtár/ már működik egy ilyen on-line kölcsönzési rendszer; párbeszéd, on-line, valós időben aktualizálható file-ra alapozott kölcsönzési rendszer fejlesztésén dolgoznak Harwellben az Atomic Energy Research Establishmentben /Atomenergiail Kutatási Létesítmény/.

Kezdetben tehát a számítógép bizonyos könyvtári műveletek gépesítését tette lehetővé: ma már új szolgáltatásokat nyújt, sőt ösztönzi ezek kifejlesztését.

Nagy-Britanniában szervezett módon törekednek a felkinált lehetőségek kihasználására, melynek alapfeltétele a szerző szerint a kooperáció mind a kutatásban, mind az alkalmazásban.

/Schiff E./

106/71

025:681.31/47-62/

Áttekintés az elektronikus adatfeldolgozó berendezések alkalmazásának előkészületeiről a szocialista országok könyvtárügyében.
/Überblick über den Stand der Einsatzvorbereitung von elektronischen Datenverarbeitungsanlagen im Bibliothekswesen der sozialistischen Länder./ - STEIN, G. = Zentralblatt für Bibliothekswesen, 84.k. 3.sz. 1970. p.165-169.

Gerában /NDK/ Az elektronikus adatfeldolgozás bevezetésének előkészületei során adódó nemzetközi együttműködés a könyvtárügyben címmel 1969. októberében tudományos ülészakot rendeztek. A cikk az itt elhangzott előadás átdolgozott változata.

Hét jelentés foglalkozott az egyes országok könyvtárügyének vonatkozó problémáival: Bulgária, az NDK, Lengyelország, a Szlovák és a Cseh Szocialista Köztársaság, a Szovjetunió és Magyarország tevékenysége különböző eredményekhez vezetett. A referátum ezeket méri fel, egy-egy kérdéscsoportba foglalva össze a problémákat.

1. Bibliográfiák /beleértve a nemzeti bibliográfiákat/

E területen mutathatók fel leginkább elméleti és gyakorlati eredmények. Három kérdés azonban még erősen vitatott: a tipográfiai megoldások /nagy- és kisbetűk, diakritikus jelek/; az optimális kategóriaséma kidolgozása a címfelvételnél; és végül az osztályozás.

A diakritikus jelek alkalmazását, egészen speciális esetek kivételével, a résztvevők elkerülendőnek ítélték. A nagy- és kisbetűk használatáról megállapították, hogy a lengyel és a magyar /szegedi/ kísérletek igazolták ugyan létjogosultságát, de idő- és költségkihatásai miatt megfontolandó egységes bevezetése.

Minden résztvevő ország foglalkozik azzal a tervvel, hogy a későbbi jövőben megvalósítja a géppel olvastatható bibliográfiák nemzetközi cseréjét. Ez azonban a címleírás egységes nemzetközi sémájának megvalósítását feltételezi. A szlovák és magyar szakemberek beszámoltak a MARC II. formátummal /Machine-Readable Cataloging = Géppel olvasható katalógizálás/ folytatott kísérleteikről. Az ülés megállapította, hogy a jelenlegi, országokonként különböző címleírási gyakorlatlaltal szemben támogatja több nemzetközi bizottság /FID, ICSU, UNESCO/ ama törekvését, hogy 1980-ig kidolgozzák a természettudományos és műszaki irodalom világszerte egységes szabványát a bibliográfiai adatok felvételére. Addig az egyes országok könyvtárai maguk igyekezzenek a nemzetközi cserére is alkalmas módszerek kidolgozására.

Az osztályozás kérdésében a bizottság pozitívan értékelte a ma-

gyarországi fáradozásokat egy egységes műszaki szaktezaurusz létrehozása érdekében. Az egységes, általános műszaki tezaurusz által egy-ségre fogott szaktezauruszok gondolata megegyezik több más ország elképzelésével és törekvéseivel. A kutatási tervben azonban nagy figyelmet szentelnek a Lenin Könyvtár és a pozsonyi Univerzitná Knížnica /Egyetemi Könyvtár/ teszt-vizsgálatának is, melynek során a szovjet osztályozási rendszer automatikus felhasználási lehetőségét vizsgálják. E vizsgálat eredményei döntik el a további feladatokat.

2. A központi katalógusok

A központi katalógus automatizált előállításának kérdésében egységes álláspontként alakult ki az a nézet, hogy az csupán az új szer-mények vonatkozásában, s csak egy meghatározott határidőtől kezdve lehetséges és célszerű. Ugyancsak megfontolandó, hogy ezekben a köz-ponti katalógusokban rövidített címleírást alkalmazzanak, mert ez könnyítene meg a lyukasztás és ellenőrzés munkáját. A devizalehetősé-gek helyes felhasználása érdekében a koordinált gyarapítást szolgálja a könyvtárközi kölcsönzésen kívül az a központi katalógus is, mely a cseh SOKRATUS /shromažďování požadavků, objednávky, katalogizace, reference, akvizice, telekomunikace, urgencie, statistiky = stipula-tion of requests, ordering requested documents, cataloging, refer-ences, acquisition, telecommunication, urgencies, statistics = igé-nyek meghatározása, a szükséges dokumentumok megrendelése, katalogi-zálás, hivatkozások, beszerzés, telekommunikáció, nyilvántartás, sta-tisztika központosítása/ -terven alapszik.

Pozitívan értékelték az Országos Széchényi Könyvtár és a Deutsche Staatsbibliothek /Német Állami Könyvtár/ kísérleteit is a központi fo-lyóirat-katalógus automatizált előállítására. A mintegy 30 000 címet feltáró munkák alkalmasak arra, hogy mágnesszalagon kicserélhetők le-gyenek az egyes országok között.

3. Kötetkatalógusok

Az egyes országokban tervezett kötetkatalógusokkal kapcsolatban arra a megállapításra jutottak a résztvevők, hogy azok csak a matema-tikusok, rendszertervezők és könyvtárosok közös munkájának eredménye-ként jöhetnek létre.

4. Műszaki berendezések

Minden ország törekszik arra, hogy könyvtárainak gépesítését sa-ját erőből vagy import útján automatikus gépekkel lássa el. Az együtt-működés ezen a téren is fontos, ugyanis csak egységes készülékek al-kalmazása teszi lehetővé a nemzetközi cserét.

5. Programozási nyelv

Az automatizálási kísérletekkel kapcsolatban elmondottak érvénye-sek az egyes országokban kikísérletezett programozási nyelvekre is.

/Végh P./

107/71

025.2:021.64/430.2/

A beszerzés koordinálása a Deutsche Staatsbibliothek és más intézmények között. /Koordinierung der Erwerbungstätigkeit zwischen der Deutschen Staatsbibliothek und anderen Einrichtungen./ - GENZEL, P. = Mitteilungen aus dem wissenschaftlichen Bibliothekswesen der DDR, 8.k. 1.sz. 1970. p.16-17.

A Deutsche Staatsbibliothek /Német Állami Könyvtár/ és az NDK tudományos könyvtárainak munkatársai 1969. decemberében A beszerzési politika koordinálása a Deutsche Staatsbibliothek és más intézmények között című kollokviumon vettek részt. Korábban ugyanis csak az egyetemi könyvtárak között alakult ki formális beszerzési elhatárolás, továbbá tartalmilag gyűjtőköri elhatárolás és kooperáció az egyes szakterületek központi könyvtárai között.

A feladatok és a koordinációval kapcsolatos munkafolyamatok miatt csak a Deutsche Staatsbibliothek beszerzési osztályán felállítandó koordinációs állomás tudja biztosítani a koordinációs szerződések részletes előkészítését, a szakreferensek, a beszerzési és csereosztályok, valamint a koordinációs partnerek közötti kapcsolat tartását, továbbá a szerződések funkcionálásának vizsgálatát stb.

/Bauer J./

108/71

027.082/44/

A francia "központi kölcsönző könyvtárak" új épületei. /Bibliothèques centrale de prêt: quelques nouvelles constructions./ - DESCAGES, R. = Bulletin des Bibliothèques de France, 14.k. 7.sz.1969. p.291-298.

Franciaországban egyetlen év alatt nem kevesebb mint tíz területi központi kölcsönkönyvtár épült, átlagosan 500 m² alapterületen, pénzügyi, beruházási okokból minimálisra csökkentett típusprogram alapján. Az 500 m² alapterület azonban a gyakorlatban 650 m² hasznos területet jelent, mert a raktárak az épület kubaturájában kétszintesek. Egy-egy ilyen könyvtárnak általában négy dolgozója van, s egy-egy bibliobusz segíti munkájukat. A maximális létszám 7 fő lehet; ebben benne van max. 2 bibliobusz-vezető is. Könyvtáranként 50 000 kötet tárolásával számolnak. Ahol arra mód nyílt, az új épület mellett tartalékterületet biztosítottak a raktár várható bővítésére. A csökkentett beruházási keretek következtében valamennyi épület esetében elmaradt a gondnoki lakás és az épületek nincsenek mesterséges szellőztetést biztosító gépi berendezéssel ellátva. A legtöbb könyvtárat létesítés, építés alatt álló egyetem területén helyezték el. Ennek hátránya, hogy a könyvtárak a városi nagyforgalmu központokon kívül esnek. Hátrányos a könyvtár működésére az is, hogy az egyetemi hallgatók kölcsönzéseikkel valóságilag megbénítják a könyvtárak külső, nem egyetemi hallgatói kölcsönzéseit.

Az épületek építészeti sajátossága, hogy a raktári területet kivéve földszintesek.

A költséges beruházások ellenére az épületek sok hibával készültek el: sok helyütt elégtelen a fűtés, a raktárak természetes világítása általában nem megfelelő, nem tekinthető megoldottnak a hangszigetelés, a bibliobuszok garázsában nincs fűtés, elégtelen a napsugárzás elleni védekezés, rossz hatásfoku a mesterséges világítás, kicsik a garázsok. Már az épületek felavatásakor a legtöbb esetben a bővítés kérdése kerül előtérbe, ami viszont a területi adottságok miatt nem mindig lehetséges.

Kiváncosnak tartják a francia könyvtárosok a kapcsolat elmélyítését építésszek és könyvtárosok között, ui. az építészek a könyvtári funkciók rovására esztétikai szempontokat helyeztek előtérbe.

A hibák ellenére az új épületek nagy előrehaladást jelentenek a francia könyvtár típus működése terén.

/Tombor T./

109/71

027.2:022/73/

Az USA egyetemi könyvtárépítései 1969-ben. /Academic library building in 1969./ - ORNE, J. = Library Journal, 94.k. 21.sz. 1969. dec.1. p.4364-4368.

Az USA-ban 1969-ben 52 új egyetemi könyvtárépület terve készült el. E könyvtárak összes beruházási költsége kerekén 130 millió dollár volt. Ugyanez az összeg 1968-ban 148 millió dollárt, 1967-ben pedig kerekén 159 millió dollárt tett ki. Egy könyvtár létesítésének átlagköltsége 1969-ben 2,5 millió dollár volt a korábbi évek 2,3 millió, illetve 1,6 millió dollárjával szemben. A költségek növekedése nem inflációs eredetű, megállapítható ugyanis, hogy mindenütt a megnövekedett hasznos alapterület függvényében nőttek a költségek.

Az átlagterület nagysága 1967-ben kerekén 6130 m^2 , 1968-ban 8450 m^2 , 1969-ben viszont már $10\,500 \text{ m}^2$, az olvasóhelyek átlagos száma könyvtáranként 1967-ben 866, 1968-ban 1026, 1969-ben pedig 950 volt.

A terület növekedése a könyvtárak funkcióinak kiterjesztésével is összefügg.

Az 52 új egyetemi könyvtár átlagosan 377 653 kötettel rendelkezik.

/Tombor T./

110/71

608.3:681.327.45

Műszaki jellemzők kódolása lyukkártyán szabadalmak keresése céljából. /Kodirovanie tehnicesszkih priznakov na perfokartah dlya patentnogo poiszka./ - BRADLER, R. - BLUMSTENGEL, R. = Voproszú Izobretatel'sztva, 1970. 6.sz. p.23-28.

Napjainkban a világ minden országában rohamosan emelkedik a szabadalmi bejelentések száma. Ennek megfelelően növekszik a szabadalmak

keresésére fordított idő is. Ez nehézségeket okoz sok szabadalmi hivatalban. Egyre növekszik a meg nem vizsgált bejelentések száma, a szakértői vizsgálatok egyre hosszabbak lesznek.

Az NDK-ban 1963. augusztus 1-én a szakértői vizsgálat új rendszerét vezették be. A bejelentett szabadalomnak - általában - csak akkor végzik el az újdonságvizsgálatát, ha a szabadalmat valamelyik vállalat fel tudja használni, illetve amikor alapos érdekek megkívánják az újdonságvizsgálat elvégzését.

Az új eljárás lehetővé tette a bejelentések számának kb. 2/3-ára való csökkentését, de nem oldotta meg a keresésre fordított idő csökkentésének kérdését. Ezért egyidejűleg a keresés ésszerűsítésével kapcsolatban több kísérletet végeztek.

A deszkriptor szótárak összeállítása

Az NDK-ban 1966 tavaszán kezdték el a technika fő ágazataiban használatos jellemző fogalmak jegyzékeinek összeállítását /ágazati tezauruszok/. A jegyzék minden fogalma meghatározott számot kap. Ez a szám nemcsak a megfelelő műszaki jellemző kódja lesz, hanem minden, a jegyzékben nem szereplő jellemző is, ha olyan vagy hozzá hasonló jelentése van /szinonima/. Az NDK-ban az Amt für Erfindungs- und Patentwesen /Találmányi és Szabadalmi Hivatal/ deszkriptor szótárát, alapjában véve nem sokban különböztetik a hasonló szótáraktól. A követelmény az, hogy pontosan és világosan lehessen segítségükkel kódolni a találmányi leírások műszaki részeit. Esetenként az adott szakterületen használatos több ezer szót kell tartalmazniuk.

A jellemző fogalmaknak a jegyzékét - a Hivatal megbízása alapján - ipari üzemek és tudományos kutatóintézetek specialistái dolgozzák ki. Ezek módszertani irányítását a Hivatal végzi. A kész jegyzékeket a Hivatal dokumentációs osztálya hagyja jóvá. Az indexelés minőségét szigorúan ellenőrzik. Az indexelés központosított tervezése és ellenőrzése lehetőséget nyújt arra, hogy

a népgazdaság érdekében a technika vezető ágazataira összpontosítsák az erőket;

a kereső rendszereket egységes rendszer kialakítására lehetőséget adó általános alapelveknek a figyelembevételével dolgozzák ki.

Kódolás és gépesített keresés

Az indexkódokat -oszlopos lyukkártyán rögzítik. A kódolás alapszabályaként kezdetben az ICIREPAT /Committee for International Co-operation in Information Retrieval among Examining Patent Offices = Újdonságvizsgáló Szabadalmi Hivatalok Nemzetközi Információ-visszakeresési Együttműködési Bizottsága/ ajánlásait alkalmazták, de később ettől eltekintettek, mert a javasolt közvetlen koordinátás kódolás nem teszi lehetővé 960-nál /80 x 12/ több, különféle jellemző használatát és így a fogalomrendszer kiterjesztését.

Az NDK-ban alkalmazott alapvető kódolási szabályok feltételezik a fogalmak - egymást kölcsönösen kizáró - csoportokra történő pontos felosztását.

A lyukkártya egyes különálló, sok jelhelyes mezőjébe - a lehetséges kombinációk közül - egyszerre csak egyet lehet bejelölni. Ha a találmány leírásának indexelésénél akad néhány fogalom, amely ugyanabba a csoportba tartozik, úgy a találmány ilyen szempontból való megkülönböztetése céljából több lyukkártyát kell lyukasztani. Abban az esetben is több lyukkártyát kell felhasználni, ha a különböző fogalmak egymástól függetlenek. Ilyen esetben, minden egyes lyukkártya a dokumentum bibliográfiai adatain kívül kapcsolatot is jelent - a különböző kategóriákhoz tartozó - egymással logikailag összefüggő fogalmak között. A csoportokra osztás - a kódolás elfogadott szabályainak figyelembevételével - a korrelációk mutatójának funkcióját is el látja a különféle, széles körben ismert és felhasznált tezaurszokban. /Korreláció- és funkcióindexek/

A keresést az ismert, szokványos lyukkártyarendező-válogató gépek végzik.

A rendszer alapelveinek alkalmazásával több, különböző kísérleti állapotú információkereső rendszer működik, így a Hivatal jelenleg már 18 különböző profilú információkereső rendszerre fogad el igényeket. A kísérletek során megismételt kódolással ellenőrzik a kódok egyértelműségét és az eredményeket összehasonlítják.

Összehasonlítás az ICIREPAT rendszerekkel

Az ICIREPAT és az NDK módszere közötti kisebb különbségeket az 1. táblázat szemlélteti.

1. táblázat

A két módszer jellemzői

Jellemzők	R e n d s z e r e k	
	ICIREPAT	NDK
1	2	3
Az információkereső rendszer természetes nyelve	Angol	Német
Indexelési szabályok	Az indexelés az egyes rendszerekben a szabadalom egy részére korlátozódik. Pl. a szabadalmi leírás legfontosabb pontjainak indexelésére	Az indexelés kiterjed a találmány leírásának teljes terjedelmére

1	2	3
Az információkereső rendszer felépítése, a kódolás módja	Nincs különleges szabály, közvetlen kódolás	A rendszer egy vagy több oszlopot elfoglaló csoportokra való felosztása ajánlatos. A kategóriákon belül a fogalmak felosztása tizedes rendszertű. A tizedes felosztásnál a fogalmak tárgykör szerinti egymás fölé- és alárendeltségét figyelembe kell venni
Információhordozók	Az egyes rendszerekben fénylyukkártyaként használható gépi lyukkártyák	Gépi lyukkártyák az oszlopok fenti felosztásával

Az ICIREPAT és az NDK szabadalmi tájékoztatási rendszerének összehasonlítása

A keresőrendszerek közvetlen összehasonlítása csak abban az esetben lehetséges, ha ugyanarra a szakterületre vonatkoznak.

A két rendszer "kenőanyagokkal" kapcsolatban alkalmazott kódolási módjainak összehasonlítása az alábbi következtetéseket tette lehetővé /2. táblázat/.

2. táblázat

Jellemzők	ICIREPAT rendszer	NDK rendszer
1	2	3
Az információkereső rendszer felépítése	13 kategória; a lyukkártyán minden fogalomnak egy lyukasztás felel meg	13 kategória; a lyukkártyán néhány oszlopot elfoglaló fogalmak a csoportnak megfelelően egymás alá rendelve helyezkednek el
A fogalmak elméletileg lehetséges mennyisége	480 /maximum kb. 600/	Kb. 230 000

1	2	3
Ajánlott fogalom mennyiség	303	Kb. 6000
Információhordozó	80 oszlopos lyukkártya	80 oszlopos lyukkártya
A keresendő anyag felosztása	4 csoport	4 alcsoport
Egy dokumentumra eső lyukkártya mennyisége	Egy szabadalom tartalmának leírásához egy lyukkártya felhasználása	Egy szabadalom tartalmának leírásához több lyukkártya felhasználása

A végzett elemzés lehetőséget nyújt mind a két kódolási rendszer hatékonyságának értékelésére.

Az ICIREPAT rendszer előnyei

Az indexelt dokumentum összes fogalma kódolásának eredményeképpen lehet olyan dokumentumokat találni, melyek a vonatkozó fogalmakat az indexelő által előre nem látott új kölcsönkapcsolatban /viszonyban/ tartalmazzák.

A lyukkártyák száma egy sorozatban rendszerint nem több mint a kódolt dokumentumok száma.

Az ICIREPAT rendszer hiányosságai

Az ICIREPAT rendszer alább felsorolt hiányosságai bizonyos mértékben feltételesek. Ezeknek a rendszereknek elektronikus számítógépen történő kivitelezésénél a hiányosságok közül sok megszűnik.

A kártyák lyukasztása - az ICIREPAT szabvány szerinti közvetlen koordinátás kódolási szabályok következtében - igen nehézkes: a kezelőtől erős igénybevételt és pótműveletek végzését kívánja meg. Ennek következtében a gép termelékenysége alacsony és a hiba-valószínűség nagy. A kártyák ellenőrző lyukasztón való ellenőrzése jelentős anyagi ráfordítást kíván.

A lyukkártya jelmezőjének tartalmát, "a műszaki fogalmakat" bonyolult dekódolni.

A lyukkártyákat nem lehet egy műveletben másolni, mert az egy-egy oszlopban végzett nagyszámú lyukasztás miatt a másoló-lyukasztógépet túlterheljük.

A lyukkártya mechanikai szilárdsága és tartóssága csökken az azonos oszlopban végzett sok lyukasztás miatt.

A lyukkártya tartalmát nem lehet átvinni lyukszalagra, mert a lyukasztás nem minden kombinációját lehet kifejezni a lyukszalag perforált kódjában.

Nem mindig lehet megvalósítani a lyukkártya információtartalmának a számítógép memóriaegységébe, illetve mágnesszalagra való átvitelét. A lyukkártyás géppark berendezésein a keresés sok időráfordítást igényel.

Az NDK rendszer előnyei

A kártyák kontrollgépeken történő lyukasztása és feldolgozása nem jelent különös nehézséget.

A lyukkártya teljes információtartalmát könnyen lehet dekódolni.

A lyukkártyák másolása, lyukszalagra átírása és azon való tárolása, a számítógép memóriaegységébe való beírása és mágnesszalagra történő átvitele nem okoz semmilyen nehézséget.

A lyukkártyák mechanikai terhelése kisebb az egy oszlopban levő nagyszámu lyukasztás elmaradása következtében.

A lyukkártyagépeken való egyszeri keresés esetén a gépi munkaidő kevesebb, mert a gépen történő egyszeri futtatással egy kombináció keresése lehetséges.

Egyszerre lehet elvégezni mind a fő fogalom, mind az összes, ennek alárendelt fogalom keresését.

A válogatásnál és osztályozásnál nem szükséges a műveletek kombinációja.

A fogalmak korrelációs kapcsolatainak létrejötte az indexelés folyamán csökkenti az információs zajt.

Az NDK rendszer hiányosságai

Az egy lyukkártyán maximálisan kódolható műszaki fogalmak száma egyenlő a csoportok számával. /A tezauszról függően 10-20./

A lyukkártyákat nem a dokumentumokról, hanem az egyes fogalomkapcsolatokról készítik. A lyukkártyák száma átlagosan 1,2-szer több, mint az indexelt dokumentumok száma.

Az indexelés eredményeinek mágnesszalagra vagy mágneslemezre való átvitele céljából az ICIREPAT rendszerek részére elfogadott közvetlen koordinátás kódolás eredményeit újra számkóddá kell alakítani, mert nem minden - egy oszlopban lévő lehetséges - lyukkombinációt lehet egyértelműen kifejezni kódkombinációban a szalagon vagy a korongon.

Az NDK Találmányi és Szabadalmi Hivatala az általa, továbbá az NDK iparával és más szocialista országok szabadalmi hivatalaival együttműködve kidolgozott tárgyi indexelési alapelveket és a szabadalmi leírások tartalmának kódolási módját nem mint az ICIREPAT ajánlásainak alternatíváját tekinti, hanem mint az utóbbi analóg, végleges rendszerét a perspektivikus feladatok és szükségletek figyelembevételével.

/Koroncay B./

111/71

681.3:002/73/

Az információk kezelésének trendjei az Egyesült Államokban.

/Trends in information handling in the United States./ - SWANSON, R.W. = The Information Scientist, 4.k. 3.sz. 1970.szept. p.92-120.

Az NSF /National Science Foundation = Nemzeti Tudományos Alap/ évről-évre számot ad azokról az összegekről, amelyeket az Egyesült Államok kormánya az információk kezelésére költ. Ez az összeg 1960-ban 75 millió dollár volt, 1970-ben pedig 400 millió dollárra emelkedett. Az információk kezelésével kapcsolatos tevékenység az Egyesült Államokban annyira bonyolult, hogy szükségessé vált egy értékelő tanulmány elkészítése, amelyet az NSF megbízásából a National Academy of Sciences /Nemzeti Tudományos Akadémia/ és a National Academy of Engineering /Nemzeti Műszaki Akadémia/ közös bizottsága, a SATCOM-bizottság végzett el. A jelentés 55 ajánlást tartalmaz, amelyek hangsúlyozzák a magánvállalkozások és az állam közös felelősségét és szükségesnek tartják olyan sokféle és sokrétű információs produktum létrehozását, amelyek a legváltozatosabb információigényeket is kielégítik. Az információk kezelésével kapcsolatos ismeretmennyiség oly mértékben felhalmozódott, hogy most már lehetségesé vált nem csupán az információs rendszerek tervezésével kapcsolatos kutatások végrehajtása, hanem a felhasználás hatékonyságának vizsgálata is. Általános érvényű megállapításnak tekinthető, hogy minél jobb a szolgáltatás, annál inkább képes a felhasználó saját szükségleteit és követelményeit megfogalmazni. Legalábbis ez az ARAC /Aerospace Research Applications Center Indiana University = Úrkutatási Központ Indianai Egyetem/ tapasztalata. A felhasználók igényeihez alkalmazkodva 80 témakört állapított meg. Minden témakörben témafigyelő szolgálatot létesített, amely szolgálat 5, kormánytámogatással megjelenő referáló folyóirat anyagának átdolgozása. Egy másik szolgáltatás az ipari alkalmazás lehetőségeiről tájékoztat, ugyancsak már publikált szekunder irodalom alapján. További szolgáltatás retrospektív irodalomkutatás.

Számos egyetemi kutatócsoport és magánvállalkozás felhasználja azt a lehetőséget, hogy mágnesszalagon rendelkezésre állnak bibliográfiai adatok, tárgyszavak és szakirodalmi referátumok. Az Information Interscience Inc. elnevezésű magánvállalkozás például egy olyan bázis alapján, amely magába foglalja az Excerpta Medica, a Chemical Abstracts és az Engineering Index szolgáltatásait, továbbá 31 munkatársának irodalomkutatását, számos információs szolgáltatást nyújt. Egyetemi kutatócsoportok általában olyan témafigyelő szolgáltatásokat és retrospektív bibliográfiákat készítenek el, amelyek számítógépen, a szótár növelése vagy módosítása nélkül állíthatók elő. Uji-

tásokat vezetett be egy másik magáncég, az ISI /Institute for Scientific Information = Tudományos Tájékoztatási Intézet/. Szolgáltatása a Current Contents, válogatott folyóiratok tartalomjegyzékeinek másolatait tartalmazza. Ez a szolgáltatás több sikertelen kísérlet után jelenleg 7 sorozatban jelenik meg. A vállalat legismertebb szolgáltatása a Science Citation Index. Ennek adatbázisát 1965 óta az un. ASCA /Automatic Subject Citation Alert = Automatikus hivatkozás-figyelő szolgálat/ szolgáltatás részére is felhasználják. Az Index Chemicus, amely 1960 óta létezik, új kémiai vegyületek lajstromozása.

Mind a Current Contents, mind az Index Chemicus felhasználója arra kényszerül, hogy az információ kezelésében önmaga is tevékenyen részt vegyen. Ez a "készen tállalt" információk esetében kisebb mértékben szükséges. A természettudományok kutatója azonban általában szívesebben tájékozik a nagyobb anyagot feldolgozó forrásokból. Ezeket biztonságosabbnak érzi és úgy véli, ezek esetében kevésbé fenyegeti az a veszély, hogy egy felhasználható információról nem szerez tudomást. Ugyanakkor a SATCOM-jelentés hangsúlyozta a válogatott kritikai szemlék fontosságát a természettudományok és műszaki tudományok esetében. Ezek közé tartoznak az évi kutatásokat összefoglaló jelentések, kézikönyvek, amelyek szép számmal jelennek meg. Ilyen pl. az Annual Report on Stress, valamint SELYE János egyéb összefoglalásai e tárgykörben. SELYE montreali intézetének ezek az összefoglalásai a könyvtárosok, tájékoztatók és kutatók együttműködésének példái. Az intézet könyvtára és tájékoztató szervezete az intézménynek ugyanúgy szerves része, mint a laboratóriumok.

Az Auerbach Info. Inc. 8 szabadlappos sorozata a kritikai szemle és a kézikönyv jellegzetességeit egyesíti. Ezek között pl. az Auerbach Data Handling Reports az egyes adatfeldolgozó berendezések és eljárások értékelő elemzését tartalmazza.

Az információs produktumok tultengése komoly veszélyt jelent. A SATCOM-jelentés a megoldást abban látja, hogy a gazdasági tényezők határozzák meg ezek létrejöttét és piaci helyzetét. Az információ beszerzése az üzleti, kutatási és fejlesztési költségek részét képezi. A kereslet és kínálat törvényei érvényesülnek az információs produktumok piacán is.

A mai információs szolgáltatások zömmel ott és akkor fejlődtek ki, ahol a szükséglet megmutatkozott. Interdiszciplináris, több ismeretágit átfogó információs bázisok keletkezése az újabb fejlődés eredménye. Az egységes információs bázis megteremtésének lehetőségét egyesek abban látják, hogy minden jelenlegi információs bázist egy közös bázisba egyesítsenek. Attól eltekintve, hogy ez fizikailag lehetetlen, veszélyeztetni az egyes információs rendszereknek azt a tulajdonságát, hogy a felhasználók szükségleteit veszi tekintetbe. Az egységesítés helyett az együttműködés látszik a járhatóbb utnak. Ezt igyekszik elérni az NFSAIS /National Federation of Science Abstracting and Indexing Services = Tudományos Dokumentációs Szolgáltatások Nemzeti Szövetsége/, mely az NSF támogatásával 1958-ban alakult. 18 tagja a világ természettudományos és műszaki irodalmának tekintélyes részét dolgozza fel. Legfőbb feladata a közös problémák - beleértve az átfedést is - megoldása. 1968-ban alakult az ASIDIC /Association

of Scientific Information Dissemination Centers = Tudományos Tájékoztatási Központok Szövetsége/. Ez a szervezet, mely a számítógépes adatbázisok előállítását egyesíti, hasonló feladatokat tűzött maga elé. Elsősorban azokat a problémákat vizsgálja, amelyek a mágnesszalagok különbözőségeiből adódnak. A harmadik szervezet az IIA /Information Industry Association = Ipari Információs Egyesület/, mely 1968-ban alakult, az információkkal kapcsolatos piackutatással foglalkozik. Vizsgálja a tájékoztatással kapcsolatos szerzői jogi problémákat is és egy közös információcsatorna megalakításának lehetőségét. A produktumok /software/ felhasználása területén megvalósítható együttműködést az EIN /Educational Information Network = Oktatási Információs Hálózat/ képviseli. A felhasználók számára készült produktumok további hasznosítását igyekszik lehetővé tenni. Egyetemenkénti együttműködés valósul meg az információ feldolgozásával kapcsolatos új technikák alkalmazása területén is. Koordináló szervet hozott létre a kormány is. Ez a COSATI /Committee on Scientific and Technical Information = Tudományos és Műszaki Tájékoztatásügyi Bizottság/, mely 1962-ben alakult; 6 munkaközössége a tudományos tájékoztatás valamennyi elvi és gyakorlati problémájával kapcsolatban készített elemző tanulmányokat. Ennek a koordinált kutatásnak eredményeképpen jött létre a közismert MARC /Machine-Readable Cataloging = Géppel olvasható katalógizálás/-terv. Ennek alapján jelenleg az angol nyelvű monografikus művek címléírása mágnesszalagon már hozzáférhető.

Az együttműködés eredményeként regisztrálható az NBS /National Bureau of Standards = Országos Mértékügyi Intézet/ közös munkája az ipari és kormánysszervekkel a szabványadatok gépi feldolgozása egységes rendszerének kidolgozása területén. 1966-ban az SLA /Special Libraries Association = Szakkönyvtárak Egyesülete/ és az ALA /American Library Association = Amerikai Könyvtári Szövetség/ a könyvtári munka gépesítése területén mutatkozó feladatok felmérését végezte el.

Három nagy egyetemi könyvtár /Columbia, Stanford és Chicago/ a könyvtári feldolgozó munka egyes fázisainak integrálása érdekében kezdte el az együttműködést. Öt állami egyetem /Connecticut, Massachusetts, New Hampshire, Rhode Island és Vermont/ könyvtára telexhálózatot tart fenn egy kísérleti számítógépes berendezéssel, melynek célja a technikai szolgáltatások regionális számítóközpontjának kiépítése, különösen a katalógizálás és a kölcsönzési munka racionalizálása érdekében. A System Development Corp. a maga LISTS-programjait /Library Information System Time-Sharing = Könyvtári Tájékoztatási Időosztásos Rendszer/ kísérletezi ki. Ezeknek célja a kisebb tudományos és szakkönyvtárak feldolgozása gépesítésének megvalósítása.

Mindezek a programok, kooperációs törekvések rendkívül komplex feladatokat jelentenek. Ezekkel sem a könyvtárosok és rendszertervezők, sem a számítógépes szakemberek nem számoltak kellő mértékben. A feladatok tisztázása sok időt vesz igénybe. Az anyagi fedezet hiányában gyakran kompromisszumok szükségeseek.

A fejlődés trendjei a következők:

1. Az információs produktumok felhasználását kezdik megismerni;

2. Az információs szolgáltatások száma emelkedik.

3. A közös és kooperáló vállalkozások száma növekszik.

4. A számítógépes feldolgozás állandó növekedése erős befolyást gyakorol a feldolgozás - elsősorban a bibliográfiai leírás - szabványosítására és a programok kicserélhetőségére.

5. Továbbra is fennáll az ágazati, illetve az egyéni és a közös feldolgozás előnyei tekintetében a véleménykülönbség. Ennek oka, hogy a közös bázis felhasználásának lehetőségeit kellő tapasztalatok még nem támasztják alá.

6. A számítógépes feldolgozásra való törekvés elsődlegessége háttérbe szorította a feldolgozás minőségével való törődést.

7. Kevés kivétellel az egyetemek tájékoztatástudományi és könyvtartudományi tanterve nem tükrözi az információk kezelésével kapcsolatos legkorszerűbb ismereteket.

8. Az 1960-as évek elméleti alapvetése és gyakorlata megteremtette a megalapozott kutatás lehetőségét az információk kezelése területén.

9. A felhasználók szükségleteinek megismerése, bár ennek szükségességéről sokat beszélnek, hiányos. A tájékoztatástudományi és a szociológiai, lélektani kutatások közötti kapcsolat megteremtése a 70-es évek feladata.

/Szentmihályi J./

112/71

681.3:65.012.4:65.012.7

Az információs rendszer beillesztése a vállalat ellenőrzési rendszerébe. /Putting information systems into the company control structure./ - PELHAM, R.O. = Data Processing Magazine, 12.k. 7.sz. 1970.jul. p.23-26.

A vezetést szolgáló információs rendszerek kialakításánál gyakran megfélekeznek arról, hogy voltaképpen miben áll a vezetés, zavaros elképzeléseket hangoztatnak az információ mibenlétéről és túlságosan sok figyelmet fordítanak az információs rendszer számítógépre vitelére.

Az információs rendszerek kialakítása során az az elmélet alakult ki, hogy előbb az adatok begyűjtése, elemzése szükséges, majd elemzés után ezeket információkká kell átalakítani, végül közülük a fontosabbakat a vezetőség részére rendelkezésre kell bocsátani. Az ilyen fajta megközelítés két fő problémát vet fel. Az egyik, hogy mindmáig nem világos, mit tegyenek az összegyűjtött adatokkal. Ezek meglete ugyanis önmagában nem oldja meg, hogy miként elemezzék őket. Másrészt mindeddig nem definiálták pontosan, hogy az adatok összegyűjtése szempontjából melyek tekinthetők "fontos" adatoknak. Ezt nem is lehet pontosan meghatározni addig, amíg ezeket az adatokat

nem alakították át végső információkká, és amíg nem határozzák meg az ehhez szükséges számítástechnikai módszereket.

Ezért a vezetést szolgáló információs rendszer helyett előbb ellenőrzési és vezetési rendszer kidolgozására lenne szükség. Ily módon rá kellene irányítani a figyelmet arra, hogy az ellenőrzési eszközök, a termelés közvetlen irányítói, valamint a vezető apparátus fontos szerepet töltenek be bármilyen termelő szervezet működésében. Ha egy termelő szervezet az ellenőrzés jól megválasztott eszközeinek alkalmazása mellett működik, akkor a vezetési döntésekkel szembeni igény szűkebb területre korlátozódik, ezáltal könnyebbé téve a vezetés munkáját. Ilyenformán először megfelelő ellenőrzési és vezetési rendszer létrehozására van szükség, így módon megelőzve a szervezet működésében fellépő zavarokat, és lehetőségessé válik csupán a valóban vezetői akciót igénylő információk biztosítása a vezetés számára.

Egy tipikusan termelői környezetben az ellenőrzési és vezetési kör három fő komponense: a vezetési rendszer, a működési /termelő/ folyamat, és végül az információs rendszer. Az előre jól megtervezett információs rendszer fő jellemvonása a zártkörű ellenőrzési rendszeren belül a visszacsatolás. Ezen keresztül válik nyilvánvalóvá, hogy van-e, és ha igen, milyen mérvű az eltérés a tervezett és a tényleges folyamat, a kitűzött célok és a tényleges eredmények között.

Az információs rendszer olyan eljárásokból és módszerekből áll, amelyek a vezetési rendszert tájékoztatják a működési folyamatról és lehetőleg segítséget nyújtanak a legjobb vezetői döntések kialakításához olyankor, ha a meghatározott célkitűzéseket a folyamat nem teljesíti.

E három komponens közül legkönnyebben a működési folyamat, legnehezebben viszont az információs rendszer definiálható. Információáramlás mindig létezett, de csak az utolsó 15 évben jelentkezik mint önálló komponens, mióta a számítógép elősegítette a modern nézetek kialakulását az információk fontossága tekintetében.

A feladat ezen a téren az, hogy pontosan meghatározzák azokat az információs követelményeket, amelyeket a vezetési rendszer támaszt az információs rendszerekkel szemben, és ezeknek időben eleget tegyenek.

A zavartalanul működő vezetési rendszer és a jól megtervezett információs rendszer egyetlen, szorosan egymáshoz kapcsolódó műveletláncolatáá egyesül.

Az információs rendszer kialakításánál mindenekelőtt annak egyértelmű tisztázására van szükség, hogy a vezetési rendszer ténylegesen hogyan működik, milyen információkra van szüksége, mikor és miért. Azt is tisztázni kell, hogy a vezetési rendszernek milyen információkra n i n c s szüksége. E kérdések megválaszolásának eredményeként esetleg kevesebb elektronikus számítógépet kell majd felszerelni, de jobb lesz az információs rendszer.

Mi az oka annak, hogy mégis viszonylag kevés figyelmet fordítanak e kérdések megválaszolására?

Tulzott törekvés arra, hogy a számítógépeket mielőbb működtessék. Ha egy információs rendszer létrehozását egyszer jóváhagyják, akkor a leggyorsabb és legrlátványosabb megoldás a számítógép mielőbbi megrendelése, felszerelése és az adatok gyors betáplálása.

Félreértés azt hinni, hogy a hardware, software és a rosszul definiált know-how beszerzésével már rendelkezünk is információs rendszerrel.

Végül az az általános emberi gyengeség, hogy igyekszünk magunktól távoltartani azt, amit nem értünk és inkább olyasmivel szeretünk dolgozni, amit értünk. Amit nem értünk világosan, az a vezetés és az információk közötti kölcsönhatás, mégis ezzel a problémával foglalkozunk legkevésbé.

A könnyebb ellenállást követő megközelítés egyik torz következménye, hogy a számítógép által kibocsátott információk gyakran megbízhatatlanok és pontatlanok. Egy hibás kör alakul ki. Minthogy ezeket az információkat nem a vezetés tényleges igényeinek szem előtt tartásával tervezték, ezeket egyszerűen csak regisztrálják és felhasználásukra nem is kerül sor. Minthogy azonban így módon nem is kerül sor ellenőrzésükre, gyakran fel sem merül az igény, hogy ezek az információk megbízhatók és pontosak legyenek, minőségük ezért tovább romlik. Olykor azonban bizonyos problémák tisztázására az adatokat felülvizsgálják és ilyenkor kiderül pontatlanságuk, aminek eredményeként az információs rendszert feleslegesnek bélyegzik, pedig csak a módszer volt hibás.

/Bárdos T./

113/71

681.327.5'22

Számítógép-kimenetek reprográfiai feldolgozása. /Reprografické zpracování výstupu samočinných počítačů./ - LEPSÍK, V. = Metodika a technika informací, 12.k. 1.sz. 1970. p.11-17.

A számítógépeket mind általánosabban használják fel a tájékoztatói munkában. Mivel nem egyszer több száz vagy ezer példányban kell közzétenni az elkészült terméket, különös élességgel vetődik fel a táblázatos formában, a lyuk- vagy mágnesszalagon kihozott eredmény /információ/ megfelelő gyorsaságú sokszorosításának a kérdése. Valójában csak a befejező művelet gyors megoldásával lehet kiteljesíteni a számítógépek használatát.

Ujabbán a számítógép-kimenetek gyors sokszorosításában is komoly eredmények születtek. A cikk a tabellált kimenetek különféle /kis, közepes és nagy/ teljesítményű hekto-, elektro- és xerografikus, valamint ofszet eljárásokon alapuló sokszorosító berendezései közül az ITEK Plastemaster, az Elfasol, a Gevacopy, az A.B.Dick 369, Multilith, Gestetner, az Océ 145 Kombine és a Rank Xerox CPF berendezések főbb paramétereit ismerteti. A kimeneteket néha legcélszerűbb mikrofilmre

venni. Ehhez a munkához mindenekelőtt a Bell and Howell, a Kodak Rotoline és a Microbox MBF 16/48 E típusú berendezések jöhetnek számításba. Ezeken kívül a cikk ismerteti az NCR cég PCMI /Photo-Chromic Micro Image = Fotokromikus mikromásolat/ típusú ultrakicsinyítő /115-150-szeres, sőt maximálisan 220-szoros kicsinyítés!/ rendszerét.

A lyuk- és a mágnesszalagos kimenetek sokszorosításához a szalagokkal vezérelhető fényszedőgépek szükségesek. /A mágnesszalagról történő szedés a gyorsabb./ Itt a legkorszerűbb típusok a Linotron 505 /lyukszalag esetén/, illetve a londoni Crossfield Electronics cég gyártmányai: a Photon Lumitype 713-70 és Photon Lumitype Zip 901 /mágnesszalag esetén/.

Csehszlovákiában a számítógépes reprográfia csupán az első lépéseknél tart. Valószínű, hogy a legkorszerűbb és a legnagyobb teljesítményű gépek és berendezések költségesek voltak miatt még a közeljövőben sem fognak rendelkezésre állni. Ezzel szemben az egyszerűbb gépek máris megjelentek az országban, vagy ha nem, beszerzésük akadály nem anyagi jellegű. Elterjesztésük mindenképpen napirendi kérdés.

/Futala T./

AZ OMKDK-BAN KÉSZÜLT IRODALOMKUTATÁSOK JEGYZÉKE

Az alábbi felsorolás szakrendben az OMKDK-ban legújabban elkészült irodalomkutatásokat tartalmazza. A zárójelben megadott számok az egyes jegyzékekben közölt adatok számát, valamint a helyrajzi számokat jelentik. A jegyzékekről másolat rendelhető szakirodalmi adatonként 2,- Ft-os áron. Az "annotált" jelzésű bibliográfiák a címen kívül néhány mondatban tartalmi ismertetést /annotációt/ is adnak.

012	331.022
Pawelski, O. cikkei 1966-től	174
4 p. /23/ 4666/B/971	172
	339.23
	65.013
012	Munkaerkölcs
Prof. Christian Veder publikációi	7 p. /67/ 4738/B/971
2 p. /7/ 4597/B/971	389.6:658.516
304 "313"	Szabványosítás, tipizálás
A Delpi módszer	21 p. /148/ 4677/B/971
7 p. /40/ 4737/B/971	532.57
330.2	Vizfolyás-sebességmérő műszerek és mérési elméletek
330.342.14	/Annotált/
A kapitalista országok műszaki-tudományos együttműködésének formái és az együttműködés hatékonysága	28 p. /69/ 4744/B/971
9 p. /35/ 4604/B/971	536.24
	532.527.2
	Áramlási, illetve hőátadás /külső álló, belső forgó/ hengerek között
	5 p. /23/ 4603/B/971

537.3
537.213
537.36

Elektrokinetikus jelenségek
9 p. /58/ 4742/B/971

537.311.33:547
621.315.592.9
621.382

Szerves félvezetők
6 p. /37/ 4593/B/971

615.82

Masszírozók /készülékek/
5 p. /62/ 4668/971

62-52
53.08

Mérés és automatizálás
12 p. /109/ 4658/B/971

62-597.6
621.762

Porkohászati uton előállított fékbetétek gyártása, vizsgálata, fejlesztése
7 p. /39/ 4608/B/971

621.313.13.025.1-181.4

Egyfázisú motorok és törpe-motorok
6 p. /32/ 4639/B/971

621.313.13-133.3

Léptető motorok
/Annotált/
14 p. /52/ 4614/B/971

621.315.23.022

Erősáramú földkábelek
21 p. /146/ 4656/B/971

621.316.35
621.316.5.027.3

Csősinezés alkalmazása nagyfeszültségű kapcsolóberendezésekben
2 p. /5/ 4767/B/971

621.316.545.027.8:
621.314.21.064.1/.2

200 kV feletti, kis áramok megszakítására is alkalmas azakaszolók, terhelésszakaszolók
3 p. /12/ 4681/B/971

621.317.333.82

Lökőfeszültséggel vizsgáló berendezések
10 p. /56/ 4640/B/971

621.355:621.762.5

Szinterelt akkumulátor
5 p. /31/ 4671/B/971

621.372.54
621.376.56

Mintavételező /digitális/ szűrők
6 p. /34/ 4602/B/971

621.372.54
621.376.56

Transzverzális szűrők
3 p. /11/ 4611/B/971

621.374.32.001.2
681.32

Digitális áramkörök számítógépes
tervezése
/Annotált/
4 p. /15/ 4662/B/971

621.374.4
621.316.726
621.373.4/.5

Frekvencia szintetizálók
/Annotált/
14 p. /39/ 4657/B/971

621.394.14

Cimkódrendszerek
9 p. /51/ 4599/B/971

621.431.73.018
621.434.13.056

Az égéstér geometriai alakjának
hatása a működési jellemzőkre,
Otto-rendszerű kétütemű járműmo-
toroknál
/Annotált/
11 p. /28/ 4669/B/971

621.643.29
621.762.5
678.5-462
678.5-416:678.027.5

Műanyag zsugorcsövek, zsugorfó-
liák
3 p. /23/ 4739/B/971

621.643.41-112
696.2

Gázkészülékek kötéseinek csere-
szabatossága /Bekötő elemekre vo-
natkozó egyezmények, előírások,
szabványok/ 1967-1970 közötti szak-
irodalomból
10 p. /55/ 4665/B/971

572

621.643.419

Flexibilis kötések alkalmazása
háztartási gázfogyasztó berende-
zéseknél 1967-től
2 p. /5/ 4663/B/971

621.74.047
016
621.747.047
621.746.27

Polyamatos öntés
13 p. /79/ 4646/B/971

621.74.047
016
621.746.047
621.746.27

Polyamatos öntési szabadalmak
12 p. /147/ 4645/B/971

621.745.56
534.321.9
669-154
669-017

Fémolvadékok ultrahangos kezelé-
se
/Annotált/
8 p. /32/ 4676/B/971

621.867.22/.23
621.87
625.5

Kötélpályák
/Annotált/
49 p. /170/ 4229/B/970

621.869.87
658.78.06

Mozgatható, eltolható, forgatha-
tó /compactus, cubestor, poweracke
stb. rendszerű/ raktári állványok
szerkezeti kialakítása és a kap-
csolatos raktári technológiák /an-
gol, francia és német nyelvű iro-
dalom 1967-től/
7 p. /36/ 4660/B/971